

PRÍSPEVOK K DEJINÁM SDB NA SLOVENSKU V ROKOCH 1948-1988

ThLic. Vladimír Fekete SDB

Úvod

Uplynulo osemnásť rokov od nežnej revolúcie (november 1989), ktorou sa podstatne zmenili podmienky života Cirkvi i SDB v bývalom Československu. Z hľadiska histórie je to krátka doba a malý časový odstup od skúmaných udalostí na to, aby sa mohol urobiť výskum, nezatážený subjektívnymi pocitmi a azda aj určitým sentimentom a najmä objektívne zhodnotiť udalosti vo svetle ich dosahu na život.

Nežnou revolúciou v bývalom Československu prišlo k takým podstatným zmenám, že pre novonastupujúce generácie sú udalosti spreď roku 1989 skoro nepochopiteľné a také vzdialené, akoby sa odohrali na inej planéte. Pretože stále platí, že história je učiteľkou života, ponúkam svoj príspevok k dejinám SDB na Slovensku v rokoch totality najmä tým, ktorí nemajú chuť a čas študovať obsiahlejšie diela. Usiloval som sa na pozadí spoločensko politickej situácie vykresliť boj saleziánov na Slovensku o osobné prežitie ale i o zachovanie don Boscovej charizmy pre budúce pokolenia.

Uvedomujem si, že skutočnosť bola veľmi pestrá a rôznorodá a rozsah príspevku neumožňuje spracovať problematiku vyčerpávajúcim spôsobom. Verím však, že aj týchto niekoľko strán môže byť svetlom k pochopeniu našej minulosti a inšpiráciou pre súčasnosť.

1. Vznik a rozšírenie saleziánskeho diela na Slovensku

Pre pochopenie udalostí, ku ktorým prišlo v bývalom Československu v päťdesiatych rokoch minulého storočia, ponúkam veľmi stručný pohľad na roky, ktoré im predchádzali a ktoré sa dajú charakterizovať ako roky zapúšťania a zveládovania saleziánskej charizmy. Salezián Jur–Koza Matejov, v prílohe životopisu *Don Bosco*¹ opisuje nakrátko vznik a obdivuhodné rozšírenie saleziánskeho diela na Slovensku spolu s jeho výchovnou ponukou.

Okrem niekoľkých kňazov, ktorí udržiavali s donom Boscom občasný písomný styk, mal najväčšiu zásluhu na oboznámení Slovenska s osobnosťou Jána

¹ Por. Jur Koza-Matejov, *Don Bosco*, Vydavateľstvo Oto Németh, Bratislava 2001, str. 324-329.

Bosca a jeho výchovou hornoorošanský farár prelát *Pavol Jedlička*. Hneď po smrti dona Bosca v roku 1889 napísal 190 stranový *Životopis Jána Bosca*, ktorý vydal Spolok sv.Vojtecha ako podielovú knihu².

Aj vďaka tejto knihe sa čoskoro našli prví Slováci, zaujímaví sa o saleziánske povolanie. Odchádzajú do Talianska a po rokoch formácie sa z viacerých z nich stali misionári. V roku 1919 slovenský saleziánsky klerik Vilam Vagač prostredníctvom poľského saleziánskeho inšpektora dona Petra Tironeho, požiadal hlavného predstaveného o povolenie zriadiť osobitný ústav pre formáciu nádejných saleziánskych povolání zo Slovenska. Jeho sen sa stal skutočnosťou, keď v roku 1921 vznikol ústav pre chlapcov zo Slovenska v Perosa Argentina neďaleko Turína.

Z iniciatívy nitrianskeho biskupa Dr.Karola Kmet'ka sa 24. januára 1924 zbor biskupov Slovenska zaoberal otázkou prvého saleziánskeho domu na Slovensku. Z tejto konferencie vyšiel *Ohlas biskupského zboru pre katolíckych veriacich*, aby podporovali a tak umožnili vybudovať na Slovensku prvý saleziánsky dom pre výchovu mládeže.³

Don Vagač spomína, aký údiv vyvolal *Ohlas* u predstavených v Turíne:

„Keď som predstaveným odovzdal preklad Ohlasu, žasli od obdivu a radosti. Don Filip Rinaldi opätovne zdôrazňoval túto vetu: "Také voľ'áčo ešte nebolo v našej Kongregácii, aby sa celý biskupský zbor jednej krajiny ako je Slovensko, jednotne vyjadril za dielo dona Bosca a žiadal založenie prvého saleziánskeho ústavu“.⁴

Z troch ponúk – opusteného kláštora paulínov v Šaštíne, kaštieľa v Tepličke pri Žiline a františkánskeho kláštora v Kremnici, sa rozhodli saleziánski predstavení pre Šaštín.

8. septembra 1924 prichádzajú do Šaštína z Talianska prví dvaja saleziánski kňazi don Jozef Bokor a don Viliam Vagač. O mesiac privedol tretí kňaz don Ladislav Stano z Perosy Argentiny slovenských chovancov a tak mali saleziáni v Šaštíne hneď v prvom školskom roku 56 žiakov.

Na Slovensku pribúdajú povolania a postupne sa otvárajú ďalšie saleziánske domy, v ktorých oratóriá so svojou výchovným pôsobením zohrali veľmi dôležitú rolu. V roku 1927 je to Svätý Beňadik na Pohroní, v roku 1933 saleziánsky dom v Bratislave na Miletičovej ulici, v roku 1936 Trnava, atď.⁵

Politické okolnosti, ale najmä veľký nárast nových povolání umožnil, aby sa už v roku 1939 jediná československá provincia rozdelila. V ČSSR tak vznikli dve samostatné provincie – česká so sídlom v Prahe a slovenská so sídlom v Bratislave.

² Por. Pavel Jedlicska, *Životopis Jána don Bosku*. Spolok sv.Adalberta (Vojtecha) v Trnave, Uh.Skalica 1889.

³ Por. Jozef Červeň, *Začiatky saleziánskeho diela na Slovensku*, Diplomová práca, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 1998.

⁴ Viliam Vagač, *Životopis*, strojopis napísaný v Trenčíne v roku 1961, Archív provinciálneho domu (APD), Bratislava, str. 23.

⁵ Por. Jur Koza-Matejov, *Don Bosco*, Vydavateľstvo Oto Nemeth, Bratislava 2001, str. 326-329.

Za 25 rokov činnosti Saleziánov dona Bosca na území dnešného Slovenska – od zriadenia prvého saleziánskeho domu v Šaštíne 8.septembra 1924, do zlikvidovania saleziánskych diel a zakázania ich výchovnej činnosti 14.apríla 1950, sa rehol' a obdivuhodne rozrástla, zaradila sa medzi najpočetnejšie a najvplyvnejšie mužské rehole na Slovensku⁶ a svojimi výchovnými aktivitami a ponukami v značnej miere obohatila nielen miestnu cirkev, ale aj celú spoločnosť. V 13. domoch na Slovensku účinkovalo v tom čase asi 280 saleziánov: kňazov, koadjutorov, klerikov a novicov.⁷

Popri dobre zorganizovaných formačných domoch a biskupmi očakávanej pomoci v správe farností a pútnických miest, ponúkali saleziáni Slovensku predovšetkým výchovu mladej generácie. Dialo sa tak na internátoch v Žiline a Michalovciach, ale osobitne účinnými sa ukázali sviatočné i každodenné oratóriá. Aj keď boli zamerané na odovzdávanie viery novým generáciám, pre mladé Slovensko sa stali dôležitým miestom objavovania a rozvíjania talentov v oblasti kultúrnej i športovej. Viacerí členovia spevokolov a ochotníckych divadiel sa pod vedením dona Jozefa Strečanského, dona Štefana Olosa a ďalších stali profesionálnymi umelcami. Aj športovo nadaní chlapci z ľudových vrstiev našli u saleziánov zázemie i podporu a niektorí sa dostali do národných mužstiev (napr. František Tokár sa stal viacnásobným majstrom sveta v stolnom tenise)⁸ a popri svojej činnosti šírili dobré meno výchove dona Bosca, prijatej u saleziánov.

2. Saleziánska výchova počas nástupu komunizmu k moci a prvých otvorených prejavov prenasledovania Cirkvi (1948-1950)

Viacerí naši historici⁹ spracovali priebeh povojnových udalostí v Československu aj z hľadiska osvetlenia dôvodov postupnej likvidácie náboženských slobôd a taktiky boja proti katolíckej Cirkvi, ktorá bola v povojnovom Československu nezanedbateľnou silou.¹⁰

Prvé zásahy proti Cirkvi zo strany povojnovej československej vlády a prezidenta Beneša boli odôvodňované spätosťou katolíckej Cirkvi s klérofašistickou vládou kňaza Jozefa Tisa v rokoch 2.svetovej vojny.

Rozpustenie všetkých katolíckych spolkov a združení 25.mája 1945, poštátnenie cirkevných škôl a internátov, prvé uväznenie spišského biskupa biskupa

⁶ Por. František Mikloško, *Nebudete ich môcť rozvrátiť*, Vydavateľstvo ARCHA, Bratislava 1991, str. 203.

⁷ Por. Jur Koza-Matejov, *Don Bosco*, str. 326-329.

⁸ Por. Článok *Od saleziánov do siene slávy* na <http://www.sstz.sk/Vsetko/Historia/Slavnepostavy.htm> (z 1.9.2007)

⁹ Sú to napr. K.Kaplan v diele *Komunizmus a Cirkev*, J.Jablonický v diele *Z ilegality do povstania*, M. Ďurica v *Dejinách Slovenska a Slovákov a ďalší*.

¹⁰ Podľa sčítania ľudu mala československá republika k 1.marcu 1950 12 338 450 obyvateľov, z toho české zeme 8 896 133 a Slovensko 3 442 317. Ku katolíckemu náboženstvu sa hlásilo 8 948 275, t.j. 76,42 % obyvateľov. Celkový počet kňazov, rehoľníkov a rehoľníc bol 21 937 osôb. (In: Václav Vaško, *Neumlčená II. Kronika katolíckej Cirkve v Československu po druhej svetovej válce*, Zvon, Praha 1990 str. 116).

Jána Vojaššáka od mája do novembra 1945 – to boli iba niektoré z mnohých prejavov otvoreného, ale najmä skrytého prenasledovania katolíkov.¹¹ Saleziánov sa tieto útoky dotkli iba nepriamo, pretože väčšina spolkov a združení v našich oratóriách nemala verejnoprávny charakter a teda ani nemohli byť zrušené či poštátnené. Pre kultúru a výchovu v kresťanskom duchu však tieto úderové moci spôsobili citel'nú stratu. Matica Slovenská, Spolok sv. Vojtecha a iné združenia boli ochromené a prakticky znemožnené vo svojej výchovno-vzdelávacej činnosti.

2.1 *Zásahy štátnej moci do života Cirkvi*

Politickým prevratom vo februári 1948 *Komunistická strana Československa* zlikvidovala vládu viacerých strán a nastolila diktatúru proletariátu. Nezávislosť si zachovali iba cirkvi, medzi ktorými osobitné miesto zaujímala *Katolícka cirkev* ako najpočetnejšia, organizačne stmelená a nadnárodná cirkev so svojimi vrcholovými orgánmi mimo hraníc štátu. Komunisti v nej preto od počiatku videli svojho nepriateľa číslo jeden. Navonok síce predstierali ochotu dohodnúť sa s Cirkvou na istom spôsobe spoluzítia, od počiatku však hľ'adali spôsoby, ako si ju podmaniť, eliminovať jej vplyv na život, na vzdelanie a výchovu, a postupne v krajine potlačiť akýkoľvek prejav náboženstva, ktorý je podľa marxizmu „škodlivou ideológiou“¹².

Cirkev sa tak zo dňa na deň ocitla v zložitej situácii. Mala sa pokúsiť o *modus vivendi* so štátom, ktorý sa vôbec netajil zámerom zlikvidovať v blízkej budúcnosti ju i náboženstvo ako také.¹³

Postupné zásahy upevňujúcej sa ideológie komunizmu – zriadenie komisie pre náboženské a cirkevné otázky, zastavenie vydávania katolíckych periodík, (medzi nimi aj Saleziánske zvesti a časopis *Mládež* a misie) dokonca zákaz vydávať biskupské obežníky na jeseň 1948 a najmä tzv. *Karlovarský program* boja proti Cirkvi z marca 1949¹⁴, ktorý sa stáva základom politiky komunistickej strany voči Cirkvi, vyvrcholili v založení štátnej schizmatickej *Katolíckej akcie* v júni 1949.¹⁵

Biskupi si uvedomovali vážnosť chvíle a preto na tajnej biskupskej konferencii v Prahe 15. júna 1949 schválili text pastierskeho list ktorému dali názov „*Hlas československých biskupov a ordinárov veriacim v hodine veľkej skúšky*“. Otvorene v ňom informujú veriacich o skutočnom postoji štátu k Cirkvi, o rozličných formách represálií režimu proti Cirkvi v poslednej dobe i o skutočnom zámere,

¹¹ Por. Milan S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*, Lúč, Bratislava 2003, str. 563.

¹² Por. Anton Hlinka, *Sila slabých a slabosť silných*, Bratislava 1990, str. 29.

¹³ Por. Václav Vaško, *Neumlčená II. Kronika Katolíckej Cirkve*, str. 13.

¹⁴ Por. *Tamtiež*, str.62.

¹⁵ Por. *Tamtiež*, str.67-78.

ktorý štát sleduje zriadením tzv. *Katolíckej akcie*, ako organizácie, založenej na rozbitie jednoty katolíckej cirkvi. Biskupi vyzývajú veriace k modlitbe a múdrosti v osobných rozhodnutiach.¹⁶

List sa mal čítať vo všetkých kostoloch na sviatok *Božieho tela* 19. júna 1949. Vláda však vynaložila veľké úsilie, aby tomu prekazila: cez členov tajnej polície (Štb – Štátna bezpečnosť) a cirkevných tajomníkov zastrašovala kňazov, že ak list prečítajú, bude sa to považovať za trestný čin. Niekde sa polícii podarilo list zabaviť ešte pred jeho doručením, inde ho zhabala na farách. Odhaduje sa, že napriek veľkému tlaku režimu ho prečítala asi tretina alebo polovica kňazov. Mnohí z tých, čo ho prečítali, boli odsúdené do väzenia.¹⁷

20. júna 1949 vydáva Vatikán exkomunikačný dekrét na všetkých, ktorí sa vedome a dobrovoľne zapojili do štátom organizovanej tzv. *Katolíckej akcie* alebo ju akýmkoľvek spôsobom podporujú.

Vláda odpovedala vyhostením nuncia Mons. Verolínu a prerušením diplomatických stykov s Vatikánom, dosadením tzv. štátnych zmocnencov na biskupské úrady, nenávisťou kampaňou v médiách a zatýkaním a väznením kňazov a rehol'níkov.¹⁸

2.2 Zatvorenie prvých saleziánskych domov

Aj saleziáni spolu s ostatnými rehol'ami pocíťovali rastúci tlak a množiace sa prekážky vo svojej pedagogickej práci. Napriek tomu však naďalej vykonávali svoju výchovnú činnosť. Niektorí žili v nádeji na spoločenský zvrät, iní dúfali, že vláda časom pochopí, že činnosť, ktorú rehole vykonávajú, je spoločensky prospešná a nenahraditeľná. Blízka budúcnosť mala ukázať, že sa mýlili.

Prvým násilným útokom štátu proti saleziánskemu dielu v Československu bolo poštátnenie niektorých saleziánskych diel, ktoré svojou výchovnou činnosťou boli režimu trňom v oku. Na Slovensku padli za obeť prvé štyri saleziánske domy: 16. mája 1949 boli obsadené Michalovce a krátko na to Žilina, Trnava i Komárno. Spolubratia iba s najnutnejšími osobnými vecami boli násilne vysťahovaní, domy boli obsadené a postupne adaptované na iné účely. Napr. internát v Žiline *Ministerstvo vnútra* prebudovalo na väzenie, internát v Michalovciach prevzala nemocnica a kostol bol prebudovaný na kino. Postupne bolo takýmto spôsobom v roku 1949 zatvorených 24 kláštorov rôznych rehol'ných spoločností.¹⁹

Nebol to iba dôsledok uplatňovania nových tvrdších proticirkevných zákonov a začiatok otvoreného teroru proti Cirkvi, ale aj určitý druh testu, ako bude na rastúce represálie reagovať Cirkev a občania.

¹⁶ Por. *Tamtiež*, str. 74-78.

¹⁷ Por. *Tamtiež*, str. 78.

¹⁸ Por. Milan S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov*, str. 617-620.

¹⁹ Por. *Tamtiež*, str. 616.

Podľa osobného svedectva dona Ernesta Macáka nie všetci predstavení SDB si uvedomovali závažnosť situácie. Kým jeho strýko, direktor saleziánskeho domu v Hodoch don Anton Macák ho povzbudzoval, aby hľadal možnosti dostať aspoň niektorých spolubratov do zahraničia, saleziánsky inšpektor don Bokor o tom nechcel ani počuť. Aj vzhľadom na riziko prezradenia a represálií neboli preto všetci predstavení upovedomení o krokoch, ktoré začal podnikat' don Macák a ktoré mali viesť k záchrane niektorých povolání v zahraničí (prvé úteky za hranice – bohoslovci Hrdý a Halo, Prívovník a Mikuš).

Napriek týmto krokom saleziáni ako celok pokračovali vo formácii dorastu i vo svojej výchovno–pastoračnej práci. Ich cieľom bolo pripravovať na život v zhoršujúcej sa politicko–spoločenskej situácii nové kresťanské generácie. Modlitbami a sviatostným životom formovali silných a odhodlaných mladých kresťanov pre nové časy.

3. Roky najtvrdšieho prenasledovania (1950-1967)

Stalinizmus a jeho následné obdobie malo za cieľ úplne potlačiť v Sovietskom zväze ale aj vo všetkých jeho satelitoch Cirkve a tým pádom aj našu saleziánsku rehol' u. Na toto obdobie ani Cirkve a ani saleziáni neboli pripravení, pretože prišlo ako nečakaná smršť. Väčšina spolubratov sa musela učiť žiť a pracovať v ilegality, objavovať a nachádzať nové formy apoštolátu a výchovného pôsobenia, ktoré do svojich rúk úplne prevzal totalitný režim.

3.1. *Barbarská noc a jej dôsledky*

Pretože okrem niekoľkých izolovaných protestov veriacich proti diskriminovaní a väzneniu ich kňazov v mesiacoch máj a jún 1949²⁰ neprišlo na Slovensku k masovým nepokojom a prejavom občianskej nespokojnosti, začala vláda na jeseň toho istého roku s prípravnou na likvidáciu všetkých kláštorov, ktoré považovala za dôležité bašty Cirkvi a duchovného života.

Začala si zhromažďovať údaje o reholníkoch a spomedzi nich boli potom vybraní niektorí význačnejší predstavitelia reholí, aby mohli byť postavení pred súd. Účelom tohto procesu bolo kompromitovať rehole a očierniť ich v očiach verejnosti a tým si pred verejnosťou pripraviť zámienku na ich likvidáciu.²¹

26.februára 1950 prezident Klement Gottwald vyhlásil likvidáciu reholí za „úlohu dňa“. Vláda urýchlila prípravu procesu s reholníkmi a do väčších a dôležitejších kláštorov boli v polovici marca dosadení štátni zmocnenci. Ich úlohou bolo pozorovať život v kláštore a podávať týždenné hlásenia.²²

²⁰ Por. Milan S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov*, str. 618.

²¹ Por. Václav Vaško, *Neumlčená II. Kronika Katolickej Cirkve*, str. 133.

²² Por. František Vnuk, *Akcie K a R, Zásahy komunistického režimu*, str. 13.

Komisia pre cirkevné veci schválila plán na centralizáciu všetkých rehol'níkov v jednu noc súčasne v celej republike s požiadavkami na účasť Verejnej bezpečnosti, súdov a Ľudových milícií na tejto akcii.²³

Súdny proces s desiatimi vybranými rehol'níkmi, ktorý prebehol v Prahe v dňoch 31.marec – 3.apríl 1950 bol jedným z prvých nábožensko-politických procesov a noviny boli plné správ o vlastizradných plánoch a protil'udovom zameraní „vatikánskych špiónov“, ktorí sa priznali k svojej protištátnej činnosti. Komunistická propaganda využila ich vynútené priznanie na rozpútanie nenávisťnej kampane proti reholiam. Pripravovala tak verejnú mienku a osobitne dôkladne školila vlastné kádre, ktoré mali uskutočniť „akciu K“, čo bol krycí názov akcie na likvidovanie kláštorov.²⁴

V jedinú noc boli do vybraných „koncentračných kláštorov“ sústredení rehol'níci z takmer všetkých mužských kláštorov. Mohli si zobrat' iba nevyhnutné osobné veci. Kláštory aj so zariadením, ktoré museli opustiť, mnohé s historicky cennými rukopismi, obrazmi a umeleckými predmetmi, skonfiškovoval štát.

Táto „barbarská noc“ z 13. na 14.apríla 1950, ako ju nazval vo svojich spomienkach kardinál Korec, znamenala prerušenie oficiálnej činnosti rehol'níkov na dlhé desaťročia a odštartovala ďalšie procesy narastajúceho štátneho teroru.

V noci z 3. na 4. mája bola „akcia K“ dokončená likvidáciou niekoľkých posledných mužských kláštorov. Na Slovensku sa tento zásah týkal 1326 rehol'níkov. Asi dvesto predstavených bolo internovaných osobitne – najprv v Pezinku, potom v Báci, aby napokon v októbri skončili medzi ostatnými asi 500 rehol'níkmi v redemptoristickom kláštore v Podolínci, na severovýchode Slovenska. Odtiaľto sa niektorým podarilo ujsť.

V júni 1950, nariadila vláda rozpustenie všetkých diecéznych seminárov a bhoslovci boli povolaní do vojenskej služby; pokračovalo zatýkanie a väznenie kňazov, internácia a väznenie biskupov a následne monsterprocesy s údajnými špiónmi Vatikánu a vlastizradcami. Na Slovensku občania na viacerých miestach protestovali proti týmto rastúcim represáliám a viacerých z nich za to aj súdili.²⁵

Temer súčasne s akciou K prebehla aj „akcia P“ – likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi a násilné pripojenie gréckokatolíkov k pravoslávii, pod jurisdikciu moskovského patriarchu.²⁶

Podobný osud ako rehol'níkov postihol aj rehol'né sestry. Na rozdiel od mužských reholí však likvidácia ženských kláštorov, ktorá dostala názov „akcia R“, neprebehla naraz, ale postupne. Dôvodom bol počet sestier (len na Slovensku ich bolo 3272 t.j. trikrát viac ako rehol'níkov, sústredných v akcii K). Okrem toho polovica rehol'níc pracovala v zdravotníctve (asi 1400) a v školstve (asi 348) a takýto počet nebolo možné ihneď nahradiť.²⁷

²³ Por. Ján Chryzostom Korec, *Od barbarskej noci*, Lúč Bratislava 1990, str. 63.

²⁴ Por. František Vnuk, *Akcie K a R. Zásahy komunistického režimu*, str.14-16.

²⁵ Por. Milan S.Đurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov*, str. 623.

²⁶ Por. Václav Vaško, *Neumlčená II. Kronika Katolíckej Cirkve*, str. 169-175

²⁷ Por. František Vnuk, *Akcie K a R. Zásahy komunistického režimu*, str.77

Na jar a v lete 1950 bolo preto internovaných prvých 616 sestier z kláštorov, ktoré zabralo ministerstvo obrany pre svoje účely. Postupne od augusta do októbra bolo v ČSSR zlikvidovaných okolo 720 ženských kláštorov a internovaných vyše desaťtisíc rehoľníc. Orgány moci nepostupovali všade rovnako. Niekde sa príslušníci rôznych zložiek ministerstva vnútra chovali veľmi brutálne, inde boli slušní...

Všade dostali sestry možnosť vyhnúť sa internácii prehlásením, že sa vrátia do civilného života a zrieknu sa rehoľného rúcha. Nevie sa, či niektorá sestra túto možnosť využila.²⁸

Vo všetkých týchto násilných akciách a zásahoch sa vláda snažila cez médiá prezentovať svoju dobrú vôľu a zdanie, že je iba nástrojom na vyplnenie „vôle pracujúceho ľudu“ a týmto svojim postupom vlastne iba spĺňa túžby všetkých čestne zmýšľajúcich občanov i členov Cirkvi. Proti jej rozhodnutiam mali byť údajne „iba niektorí zarytí nepriatelia nášho ľudovodemokratického zriadenia a posluhovači imperializmu“. Takto písala Pravda, Rudé právo a ostatní štátne denníky. Katolícke noviny, ktorých vydávanie vlád načas pozastavila sa pod novým vedením stali takisto proštátnymi a uverejňovali iba články tzv. vlastneckých kňazov (Horák, Dechet, Schefer, Zárecký a iní), ktorí vyjadrovali svoju vd'áčnosť „všetkým našim štátnikom, lebo bez ich pomoci by sme nemohli robiť to, čo robíme“.²⁹

3.2. *Osudy saleziánov v prvých rokoch po barbarskej noci*

Po zlikvidovaní štyroch saleziánskych domov, oratórií a výchovných stredísk v roku 1949 spolubratia dúfali, že režim sa uspokojí a ponechá ich účinkovať aspoň v ostávajúcich deviatich ústavoch. Aj keď prenikli informácie, že totalitný štát čosi proti rehoľiam chystá, informácie boli nejasné a nikto neočakával, že útok bude taký bezohľadný.

Don Ján Beňo, sdb vo svojej knihe *Rehabilitácia* opisuje spôsob, ako bol zlikvidovaný saleziánsky teologický študentát vo Svätom Kríži nad Hronom.³⁰ S menšími alebo väčšími obmenami sa tento scenár opakoval aj v ostatných saleziánskych domoch na Slovensku.

Saleziáni, od ktorých oddelili predstavených, boli sústredení v Šaštíne a po desiatich dňoch boli prevezení do Podolínca. Don Jozef Izakovič spomína: „Tam po niekoľkých týždňoch od nás oddelili najmladších členov rehole – novicov a ponovicov, ktorých vzali na rozličné pracoviská a stavby mládeže, aby ich tam ideologicky preškolili. Po čase ich odtiaľ poslali k rodičom.“³¹

Už vtedy sa prejavilo vedomie zodpovednosti za budúcnosť saleziánskeho diela u niektorých saleziánskych kňazov. Napriek veľkému riziku don Ernest

²⁸ Por. Václav Vaško, *Neumlčená II. Kronika Katolíckej Cirkve*, str. 169-175, str.189 nn.

²⁹ Por. Anton Hlinka, *Sila slabých a slabosť silných*, Bratislava 1990, str. 48-49.

³⁰ Ján A.Beňo, *Rehabilitácia*, Vydavateľstvo Rodina, Nitra 1991, str. 9-15.

³¹ Jozef Izakovič, *Pamäti*, str.11, APD Bratislava.

Macák spolu s don L'udovítom Suchánom ušli z Podolínca, aby zistili ako žijú najmladší spolubratia a aby ich posilnili vo vernosti v povolani.³²

5.septembra 1950 boli odvedení tirocinanti a bohoslovci spolu s klerikmi iných rádov na časovo neobmedzenú vojenskú službu. Vykonávali si ju najprv v tzv. PTP³³ (pomocné technické prápory), neskôr vo fabrikách a na stavbách. Tvrdá manuálna práca a ideologické školenia mali presvedčiť mladých rehol'níkov, že ich povolanie nemá budúcnosť. Niektorí sa nechali zlomiť a zanechali rehol'ný život. Iným sa podarilo tajne pokračovať v štúdiách i v úsilí o život podľa svojich rehol'ných záväzkov. Ešte v tom istom roku poľas vianočných dovolení boli prví z nich tajne vysvätení za kňazov. Svätiteľom bol najprv rožňavský biskup Mons. ThDr Róber Pobožný. Po jeho zatknutí sa hlavným svätiteľom saleziánov až do svojho zatknutia stal tajný biskup, jezuita – dnes kardinál Ján Chryzostom Korec.

Niektorí spolubratia si uvedomovali nebezpečenstvá, ktoré na mladých saleziánov číhajú vo vlasti a preto začali už od roku 1949 organizovať tajné prechody štátnymi hranicami do Rakúska a do Talianska. Hlavnými organizátormi týchto útekov za hranice boli saleziáni don Ernest Macák, don Titus Zeman a don František Reves. Motivácia bola jasná: umožniť bohoslovcom dokončiť si v zahraničí štúdiá a pripraviť sa tak, aby sa po páde komunizmu mohli vrátiť do vlasti pokračovať vo svojej výchovnej práci.

Po svojom druhom úteku z Podolínca don E. Macák viac ako dva roky cestoval s falošnými dokladmi po celej republike. Organizoval duchovné cvičenia a obnovy pre najmladších členov rehole, ktorí žili u rodičov, navštevoval bratov v kasárňach, povzbudzoval ich, prijímal od nich obnovenie rehol'nej profesie a organizoval tajné prechody cez hranice. Je isté, že popri Božej milosti aj toto jeho hrdinské osobné nasadenie inšpirovalo a posilnilo vo vernosti v povolani mnohých saleziánov.

Napriek tomu, že bol na neho vydaný zatykač, pokračoval don Macák v tejto svojej činnosti aj po zmarenom pokuse o útek na jar 1952, keď sa do rúk polície dostalo 20 utečencov, medzi nimi 11 saleziánov.³⁴ Pre vodcu skupiny dona Titusa Zemana žiadal prokurátor trest smrti. Napokon ho odsúdili „iba“ na 25 rokov väzenia. S podlomeným zdravím bol don Titus po 13 rokoch ťažkého žaláru podmienene prepustený na slobodu a utiahol sa k svojim príbuzným do Vajnor pri Bratislave. Tuná aj na následky týrania vo väzení v januári 1969 zom-

³² Ernest Macák, *Dva roky v katakombách*, Vydavateľstvo Don Bosco, Bratislava 2000, str. 58-61,

³³ PTP – Pomocné technické prápory boli súčasťou československej armády v rokoch 1950-1954. Tvorili ich politicky nespohľahlivé osoby, ktoré mali byť manuálnou prácou a politickými školeniami „prevychované“. Mali čierne výložky na vojenskej rovnošate (aj preto ich volali „čierni baróni“). Nesmeli dostať do rúk zbraň a spočiatku boli tvorené takmer výlučne diecéznymi a rehol'nými kňazmi. Do PTP bolo zaradených postupne do 60 tisíc mužov, medzi nimi asi 70 saleziánov.

³⁴ Viliam Mitošinka, *Pamäti kňaza*, Vydavateľstvo Lúč Bratislava 1992, str. 240-241.

rel ako päťdesiatštyriročný³⁵. Jeho hrdinský život bolo možné predstaviť širšej verejnosti až po páde komunizmu. Okrem toho, že bol rehabilitovaný, vedenie saleziánskej provincie podniká prvé kroky pre skúmanie jeho kauzy.

Don Ernesta Macáka sa polícii napokon podarilo zatknúť pri stretnutí s mladými saleziánmi–vojakmi PTP v Přerove 7. septembra 1952.³⁶ Bol uväznený a svoje bohaté zážitky z tohto obdobia života Cirkvi zaznamenal vo svojich knižných vydaniach.³⁷

Predstavený slovenských saleziánov don Bokor bol počas barbarskej noci v saleziánskom dome v Prahe na Kobylisích. Bol sústredený s českými saleziánmi do Želivu a väznený až do roku 1955, keď bol postavený pred súd so skupinou saleziánov okolo Jána Beňa.

3.3. *Úsilie o sebazáchovu a prvé pokusy o saleziánsku výchovnú činnosť*

Rozpustením vojenských práporov PTP v decembri 1953 vznikla úplne nová situácia. Predstavení a väčšina kňazov boli stále vo väzení. Za mrežami sa ocitli buď hneď na začiatku prenasledovania, alebo v súvisе s neúspešnými útekmi za hranice³⁸.

Asi 50 saleziánom sa postupne podarilo ujsť do zahraničia, niekoľkí sa dostali na uprázdnené fary do diecéznej pastorácie na Slovensku. Viacerí bohoslovci nevideli možnosť pokračovať na svojej ceste za povolaním a založili si rodiny. Väčšina saleziánov hľadala svoje existenčné zaistenie i budúcnosť buď u príbuzných alebo v privátoch na súkromí. Niektorým sa popri zamestnaní podarilo po čase získať si ďalšiu kvalifikáciu štúdiom na univerzitách.

Pre budúcnosť saleziánskeho diela na Slovensku zohrali v týchto rokoch kľúčovú úlohu niekoľkí spolubratia, ktorí sa nenechali zastrašiť ťažkosťami a neutiahli sa do ústrania, aby tam čakali na „lepšie časy“. Vedení Duchom Svätým ale azda aj osobným vzdorom voči režimu, hľadali možnosti žiť verne svoje povolanie a pomáhať k vernosti aj iným spolubratom. V tomto období to boli najmä Ján Beňo, Mirko Kysela, Janko Mikes, Jozef Kubička, Jozef Izakovič a iní. Títo vyhládávali izolovaných spolubratov, povzbudzovali ich k vernosti v povolaní, organizovali pre nich duchovné cvičenia a duchové obnovy, pomáhali im v organizovaní teologických štúdií i tajných kňazských sviatení.

Hneď od začiatku vznikali aj prvé tzv. *teritoriálne komunity*. Až na výnimky žili bratia osamote. Tí, ktorí si našli zamestnanie v jednom meste alebo regióne sa usilovali stretnúť sa spoločne aspoň raz za mesiac na niekoľko hodín. Hoci uväznený provinciál menoval za svojho zástupcu don Valábka, rodiace sa teritoriálne

³⁵ Por. Michal T. Radošinský, *Don Titus „Vatikánsky špión?“*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2005, str. 127.

³⁶ Ernest Macák, *Dva roky v katakombách*, Vydavateľstvo Don Bosco 2000, str. 289.

³⁷ Postupne od roku 1996 vyšli jeho štyri knihy: *Zápisky spoza mreží*, *Dva roky v katakombách*, *Diagnóza: Blázon pre Krista a Utečenci pre Krista*,

³⁸ Podľa Fr. Mikloška boli saleziáni odsúdení na 188 rokov väzenia – porov. František Mikloško, *Nebudete ich môcť rozvrátiť*, Vydavateľstvo ARCHA Bratislava 1991, str. 211.

komunity nemali oficiálne menovaných predstavených, ale spontánne sa tejto úlohy ujal niektorý z kňazov. Na stretnutiach, ktoré mali často navonok charakter oslavy menín či narodenín, sa spolubratia povzbudzovali k vernosti v povolani i v hľadaní nových možností i foriem apoštolátu. Štátna polícia sa cez sieť donášačov usilovala mať všetko pod kontrolou a v akýchkoľvek stretnutiach videla protištátne sprisahanie. Štyroch iniciátorov tohto rodiaceho sa nového štýlu zasväteného saleziánskeho života v sekulárnom prostredí v roku 1955 pre túto činnosť zatkli a spolu s provincálom donom Bokorom ich odsúdili, ale naštartovaný proces sebazáchovy rehole v sekulárnom prostredí už nebolo možné zastaviť³⁹.

Popri úsilí SDB o osobnú vernosť a zachovávanie Stanov v tom rozsahu, nakoľko to bolo možné, je zaujímavý ďalší fakt. Napriek tomu, že činnosť všetkých reholí bola zakázaná a znemožňovaná a jej štruktúry zničené, viacerí spolubratia dokázali myslieť aj na budúcnosť. Modlili sa za nové povolania, vyhladávať ich medzi veriacou mládežou a bývalými odchovancami a sprevádzali ich v procese spoznávania Božej vôle. Mnohé veci neboli celkom podľa kanonického práva, ale podľa zásady v „mimoriadnych situáciách sú dovolené aj mimoriadne prostriedky“ šli bratia napred v dôvere, že Boh je s nimi.

Za takýchto okolností začal už v roku 1953 don Jozef Kubička tajný noviciát s prvými záujemcami o saleziánsky rehol'ný život. Boli to postupne Ivan Gróf, Bohuš Mošar, Leo Dubovský, Ladislav Dúrava, Šudovít Šrámka, Ľudovít Daňo a ďalší.⁴⁰

Pre zhoršený zdravotný stav magistra prevzal novicov už v nasledujúci rok Jozef Izakovič, ktorý účinkoval ako tajný magister novicov celých 24 rokov. Menovaný spomína:

„Náš noviciát bol dlhé roky predovšetkým individuálny a „peripatetický“ – pochodový. Z bezpečnostných dôvodov som sa stretával s jednotlivými novicmi vždy na iných miestach a tak, že ani novici medzi sebou sa navzájom nepoznali... Jednému som sa venoval v parku, druhému pri Dunaji. Cez leto sa dalo hocikde posediť, ale zvyšok roka sa bolo treba prechádzať. Keď som zistil, že v Bratislave si nás začínajú všimnúť, vyšli sme najprv do bližšieho okolia a potom aj do vzdialenejšieho... A neskôr, keď som musel odísť z Bratislavy, sa náš rájón rozšíril takmer na celé západné Slovensko a časom aj na stredné a východné.“⁴¹

Proti takémuto spôsobu rehol'nej formácie mal inšpektor don Bokor výhrady, nazval ho husárskym kúskom a ustarostene si vzdychol: Čo nám pove-

³⁹ V rozsudku Krajského súdu v Bratislave zo dňa 5. júla 1956 sa uvádza: „*Obvinení Jozef Bokor, František Valábek, Ján Beňo, Ján Mikes a Alojz Masný sú žalovaní pre trestný čin vlezrady... pretože pod rúškom saleziánskej činnosti prevádzali rafinovane rozvratnú činnosť. Boli nápomocní ilegálnym odchodom reakčných kňazov do zahraničia, organizovali ilegálne saleziánske krúžky na Slovensku, rozmnožovali a rozširovali štátom neschválenú tlač medzi mládežou a vykonávali tajnú pastoráciu. Takto zneužitím náboženského cítenia občanov všemožne sa snažili rozvracať morálno-politickú jednotu a socialistické uvedomenie nášho ľudu a tak zničiť ľudovodemokratické zriadenie našej republiky“; in Ján Augustín Beňo, *Príspevok k histórii Saleziánskej spoločnosti na Slovensku*, Prestavky 1994, str.10.*

⁴⁰ Por. Jozef Izakovič, *Pamäti - strojopis*, APD Bratislava, str.18.

⁴¹ Por. *Tamže*, str. 18-19.

dia predstavení v Turíne, keď sa to dozvedia.⁴² Keď prišiel v lete 1968 na návštevu SDB oblastný radca pre Európu don Ter Schure, rozptýlil všetky obavy saleziánov ohľadom regulérnosti formácie za týchto okolností.⁴³

Spomedzi prvých tajných novicov si osobitnú spomienku zaslúži Ivan Gróf.⁴⁴ Nielen preto, že sa stal prvým tajným saleziánskym kňazom spomedzi tých, ktorí neprešli cez žiaden riadny saleziánsky ústav (bol ordinovaný tajným biskupom Korcom v Bratislave 5.10.1959), ale najmä pre bohatú a plodnú apoštolskú činnosť, ktorú vykonával vyše dvadsať rokov ako profesor a gymnáziu v Senci a Šamoríne. Bol skutočným otrokom práce. Denne venoval dlhé hodiny osobnému duchovnému vedeniu študentov a vysokoškolákov, neskôr zasvätených i mladých rodín. Pre potreby katechizácie napísal štrnásťdielny cyklus *Cesta k Pravde*, ktorý sa šírila po celom Slovensku ako samizdat a po revolúcii bol vydaný aj knižne.⁴⁵ Nebohý don Andrej Dermek, provinciál v rokoch 1968 – 1981, sa o ňom často vyjadroval s uznaním a nazýval ho „božím buldozérom“. Myslím, že tým chcel vyjadriť svoj obdiv nad obrovskou energiou, s ktorou don Gróf duchovne viedol stovky mladých ľudí a rodín.

Strom poznať po ovocí. Spomedzi tých, ktorým sa don Ivan venoval, je dnes 24 SDB, 16 sestier FMA a desiatky diecéznych kňazov a zasvätených v iných kongregáciách. Možno bez zveličovania tvrdiť, že aj vďaka jeho apoštolskej horlivosti sa v rokoch po pražskej jari na Slovensku obnovila saleziánska rodina vo svojich troch hlavných zložkách – SDB, FMA a ACS.

Na severnom Slovensku v Námestove podobným štýlom účinkoval tajný saleziánsky kňaz don Jozef Sobota. Bol vyše dvadsať rokov profesorom na gymnáziu v Námestove a pod krycím menom „krstný“ vyvíjal požehnanú výchovateľskú a dušpastiersku činnosť na celej Orave. Jeho byt bol útočiskom pre desiatky chlapcov a dievčat z Námestova a okolia, ktorým sa s láskou požehnané venoval.⁴⁶

4. „Pražská jar“ a pokusy o obnovenie saleziánskeho diela na Slovensku (1967-1970); proces „normalizácie“ a budovanie tajných výchovných štruktúr SDB (1970-1988)

Známe udalosti „Pražskej jari“ dávali dva–tri roky nádej, že sa saleziáni po viac ako 20. rokoch prenasledovania budú môcť slobodne venovať výchove mladých. Tvrdý zásah Sovietskeho zväzu tieto nádeje udusil a saleziáni boli zno-

⁴² Por. Ján Beňo, *Príspevok k histórii Saleziánskej spoločnosti na Slovensku*, str.25.

⁴³ Por. Jozef Izakovič, *Pamäti*, str.22.

⁴⁴ V roku 2007 vyšla kniha *Vyznania a spomienky, don Ivan Gróf SDB* do ktorej zostavovatelia popri osobných spomienkach dona Grófa zahrnuli desiatky cenný svedectiev ďalších prispievateľov, v ktorých živote tento salezián zohral dôležitú úlohu.

⁴⁵ V jednotlivých brožúrach v rozsahu do 100 strán systematicky a s pedagogickou schopnosťou vysvetľoval pre stredoškóľakov základy vierouky, dogmatiky i Písma Svätého. Dodnes je tento cyklus využívaný ako pomôcka ku katechéze stredoškóľskej mládeže.

⁴⁶ Je známe, že chlapcom rozdal okolo 160 kľúčov od svojho bytu. Títo k nemu prichádzali po skončení vyučovania, aby u neho počkali na autobus, prečítali si nejakú knihu alebo sa vyspovedali a pod.

vu „nútení“ vrátiť sa do „katakomb“ a hl’adat’ alternatívne spôsoby uplatnenia saleziánskej výchovy.

4.1 Spoločenský a politický vývoj

Aj začiatkom šesťdesiatych rokov pokračoval režim v prenasledovaní Cirkvi. Podľa Antona Hlinku postupoval pritom podľa čudnej logiky. Bol schopný za ten istý „priestupok“ súčasne trestať i amnestovať. Pri príležitosti 15.výročia ukončenia druhej svetovej vojny boli totiž amnestovaní viacerí väznení kňazi a rehol’níci. Temer súčasne však boli zatknutí viacerí jezuiti, medzi nimi aj Ján Chryzostom Korec. Tento bol obvinený z trestného činu velezrady a odsúdený na 12 rokov väzenia. Jeho velezrada spočívala podľa rozsudku v tom, že prijal tajne kňazskú i biskupskú vysviacku, že sám tajne svätzil nových kňazov a vplýval na mladých jezuitov, aby pripravovali zvrhnutie ľudovodemokratického zriadenia.⁴⁷

Asi v polovici šesťdesiatych rokov prichádza v ČSSR k postupnému politickému odmäku. V samotnej komunistickej strane sa ozývajú hlasy odsudzujúce stalinizmus a vyzývajúce k odčineniu krívd, spáchaných najmä na členoch strany. Hl’adá sa nový model „socializmu s ľudskou tvárou“. Súčasťou tohto procesu je aj vyhlásenie Generálnej prokuratúry z 27. júna 1968, že rehole neboli v Československu právne zrušené. Na jeho základe sa vrátilo na Slovensko asi 2000 rehol’níčov a 600 rehol’níkov, ktorí boli predtým násilne vysídlení do Česka.⁴⁸

Tento sľubný vývoj, známy vo svete ako „pražská jar“, bol zastavený okupáciou ČSSR vojskami *Varšavskej zmluvy* v auguste 1968. Politické špičky boli vymenené a pod diktátom Moskvy začína proces „očisty“. Najprv v komunistickej strane a následne sa nová vlna perzekúcií a prenasledovania prevalila cez celú spoločnosť. 70 000 ruských vojakov, „dočasne“ umiestnených na území ČSSR bolo jasným varovaním pre každého inakšie zmýšľajúceho.⁴⁹ Tento tzv. proces „normalizácie“, ktorý odštartovala nová vláda, postihol tisíce bývalých členov KSČ, ktorí neboli dostatočne „uvedomelí“ t.j. poslušní voči diktatúre Moskvy a usilovali sa do života spoločnosti i strany uviesť niektoré demokratické prvky. Znovu zosilnel aj boj proti Cirkvi. Všetky práva, ktoré si cirkev získala alebo si znovu vydobyla v priebehu krátkej pražskej jari, jej boli znovu odňaté a rehol’ný život bol znovu zatlačený do katakomb.

Sedemdesiate a osemdesiate roky možno charakterizovať ako roky pokračujúcej náboženskej perzekúcie a súdnych procesov. Režim sa ich navonok snažil zastierať začatím dlhoročného maratónu rokovaní s Vatikánom o obsadení uprázdnených biskupstiev a inými „ústretoými“ krokmi. Prenasledovanie však už nenadobudlo tú intenzitu a brutalitu, akou sa vyznačovali päťdesiate roky.

⁴⁷ Por. Anton Hlinka, *Sila slabých a slabosť silných*, str. 65.

⁴⁸ Por. Milan S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov*, str. 659.

⁴⁹ Tento „dočasný pobyt“ sa pretiahol na 23 rokov a ukončil ho iba rozpad ZSSR. Posledné sovietske jednotky opustili Slovensko v roku 1991. Por. Milan S. Ďurica, *Dejiny Slovenska a Slovákov*, str. 662.

4.2 *Saleziáni v rokoch 1968 – 1985*

V roku 1968 zomrel saleziánsky inšpektor don Jozef Bokor. Po prepustení z väzenia žil u svojej sestry v rodných Trakoviciach a o organizovaní tajného spôsobu rehol'ného života nechcel nič vedieť. Za jeho nástupcu bol menovaný don Andrej Dermek. Tento sa usiloval využiť meniacu sa politickú klímu najmä na upevnenie komunitného spôsobu života SDB. Preto saleziáni prevzali správu viacerých farností, z ktorých boli vyhnaní v roku 1950. Aby sa aj početne posilnili rodiace sa nové komunity, nastúpili do farskej pastorácie aj viacerí tajní saleziánski kňazi.

Niekoľkomesačná eufória zo slobody však skončila príchodom okupačných armád a následným procesom „normalizácie“. Pre budúce roky sa ukázalo prozreteľným, že sa nezverejnili všetci tajní saleziáni. A tak s postupným rušením saleziánskych komunít na farách a s odnímaním štátneho súhlasu k pastorácii, sa pre rehol'ný život stávali znovu dôležitými teritoriálne komunity, tajný apoštolát i formácia dorastu.

Pražská jar priniesla so sebou niekoľko podstatných zmien, ktoré poznačili formáciu v nasledujúcom období: v noviciáte sa prešlo od individuálnych stretaní magistra s novicmi k stretnutiam v malých skupinách; po 20 rokoch bola ustanovená riadna provinciálna rada, so súhlasom ktorej odvtedy prijímal provinciál kandidátov do noviciátu a novicov k skladaniu sľubov a klerikov k sväteniam; vzhľadom na väčší počet povolání vznikli v polovici sedemdesiatich rokov dve formačné komunity – jedna v Bratislave, druhá na východnom Slovensku.⁵⁰

Zásluhou dona Jozefa Štámca sa v šesťdesiatych rokoch na Slovensku zakorenila ďalšia zložka saleziánskej rodiny – voluntárie dona Bosca VDB. Podmienky života za totalitu sa ukázali pre ich štýl sekulárneho zasväteného života osobitne priaznivé. V nasledujúcich desaťročiach sa zo Slovenska rozšírili VDB aj do Čiech, do Poľska a Maďarska. Dnes na Slovensku účinkuje v dvoch provinciách vyše 160 našich zasvätených sestier VDB.

4.2.1 *Výchovná práca s mládežou*

Saleziánska výchova sa líšila vzhľadom na možnosti, okolnosti i vynachádzanosť saleziánov. Iné možnosti na apoštolát mal salezián pracujúci na fare (tých však bolo na Slovensku v polovici 70. rokov azda iba 25-30), a úplne iné „tajný“ salezián pracujúci v civilnom zamestnaní. Iba niekoľkým SDB sa podarilo dostať sa a sa aj udržať v školských službách, kde bola najjednoduchšia možnosť dostať sa do kontaktu s mladými.

Don Ján Zauška spomína:

„V univerzitných mestách vznikali skupiny veriacej mládeže v rámci jednotlivých fakúlt vysokých škôl. Pod vedením svojho animátora, ktorým bol často tajný reho-

⁵⁰ Por. Jozef Izakovič, *Pamäti*, str.28.

l'ník, si skupinky plánovali spoločné aktivity veriacej mládeže, napríklad výlety, stretnutia na pútnických miestach, duchovné cvičenia ale i turistické pochody a zábavy. Mladí ľudia sa tu formovali pre budúce svedecké manželstvá i duchovné povolania. Úroveň duchovného života závisela od vedúceho animátora. Niektoré krúžky mali katechetický charakter, iné skôr spoločenský. Tvorili sa i skupiny speváckych zborov, ktoré doprevádzali bohoslužby v niektorom kostole, kde sa dalo spolupracovať s duchovným správcom kostola, či farnosti. Obyčajne to boli kostoly spravované rehol'ným kňazom. Z niektorých krúžkov sa stali spoločenstvá, kde sa dával dôraz na rozjímanie nad Božím slovom a na podelenie sa o svoj vnútorný život. V mnohých týchto spoločenstvách a krúžkoch vznikli duchovné povolania. Mladíci, ktorí cítili v sebe duchovné povolanie postúpili do formácie, pričom neopúšťali svoje pracoviská, ale vytvárali nové skupinky.⁵¹

Začiatkom 70. rokov povzbudil inšpektor A.Dermek k aktívnej apoštolskej práci medzi chlapcami saleziánskeho koadjútora pána Juraja Kaščáka, ktorý žil v Košiciach na východnom Slovensku. Organizoval skupiny najmä stredoškolskej mládeže, ktoré sa uňho týždenne stretávali. Boli to chlapci, ktorých si rôznym spôsobom získaval najmä spomedzi miništrntov alebo účastníkov bohoslužieb v kostole, ale i cez známe rodiny... Požičiaval im knihy, najmä životopisy svätých a tým, ktorí sa zachytili, ponúkal duchovné obnovy a duchovné cvičenia u dona Janka Pivarníka.

Obsah a program týždenných stretnutí bol nasledovný: úvodný rozhovor, podelenie sa s tým, čo chlapci zažili, čítanie Božieho slova – osobná meditácia, jeho krátka reflexia na Božím slovom, povzbudzoval ich, aby aj oni meditovali doma, pravidelne chodili na svätú omšu a pristupovali k sviatostiam. Mal osobitnú citlivosť na rozpoznávanie duchovných povolaní a získal pre Cirkev a SDB veľa nových povolaní. Don Jozef Šebo, ktorý bol prepustený z učiteľských služieb účinkoval postupne vo Zvolen, v Bratislave a v Košiciach. Mladých spolubratov, ktorí mu boli zverení popri hlbokom osobnom duchovnom živote pobádal k horlivosti v apoštoláte medzi rovesníkmi a mladšími chlapcami.

Po vedením takýchto duchovných vodcov dokázali mladí saleziáni ale i laici odolávať marxistickej ideológii, nadchýňali sa pre kresťanské ideály a stávali sa apoštolmi medzi svojimi rovesníkmi.

Veľkou pomocou v duchovnom živote i apoštolskej práci bola náboženská literatúra. Na Slovensku v tom čase oficiálne nevychádzala temer žiadna. Vďaka Ústavu sv.Cyrila a Metoda v Ríme, kde boli do jej tvorby a vydávania aktívne zapojení predovšetkým saleziáni a niekoľkí diecézni kňazi, dostali sa v rokoch totality na Slovensko najrozličnejšími kanálmi státisíce exemplárov životopisov svätých, duchovej, asketickej a katechetickej literatúry.⁵²

⁵¹ Ján Zauška, APD Bratislava.

⁵² J.M.Rydlo v svojom diele *Vydavateľské dielo SÚSCM v Ríme v rokoch 1963-1983*, ktoré vyšlo pri príležitosti 40- výročia založenia tohto ústavu dokumentuje, že SÚSCM za uvedené obdobie vydal 1004 knižných a časopiseckých titulov v celkovom náklade vyše 3 milióny výtlačkov.

Osobitným fenoménom bola tzv. samizdatová náboženská literatúra. Jej výrobou a distribúciou v období totality sa podrobne zaoberá na svojej webovej stránke www.svedecvto.sk spisovateľ Ján Šimulčík.⁵³

Saleziáni na Slovensku si svojpomocne, najmä prepisovaním na písacích strojoch, zabezpečovali breviáre, lekcionáre a misále pre tajných kňazov. Takto sa v reholi šírila aj formačná literatúra, preklady obežníkov predstavených a kníh saleziánskych autorov, ale i časopis pre mladých Svetlo, ktorý začala vydávať východoslovenská formačná komunita v roku 1986.⁵⁴ Jeho pokračovaním je časopis AHA, ktorí vydávajú saleziáni dodnes.

4.2.2 Formácia saleziánskeho dorastu

Niektoré fakty z formácie už boli spomenuté. Vzhľadom na nebezpečenstvo infiltrácie štb do formačných štruktúr bolo osobitne dôležité spoznať minulosť záujemcu a získať za neho záruku dôveryhodnej osoby.

Mladík, ktorý sa spravidla stretával v nejakej skupinke, videl zvyčajne ako svoj vzor animátora skupiny, prípadne iných animátorov, ktorí organizovali stretnutia mládeže a nebolo zriedkavosťou, že zatúžil viesť takýto život. Zveril sa so svojou túžbou svojmu animátorovi a ten mu zabezpečil pravidelné stretnutia so saleziánom – kňazom. Stretnutia boli raz za týždeň alebo za dva. Boli spojené so sviatosťou pokánia a rozhovorom o svojom živote počas uplynulého obdobia. Počas týchto stretnutí salezián spoznával mladíka. Bol to akýsi druh ašpirantátu, ktorý mohol trvať niekoľko mesiacov, ale i rokov. Po dostatočnej príprave a dôkladnom spoznaní mladíka a jeho povolania nasledovala druhá fáza formácie noviciát.

Na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov mladík sa stretával s magistrom novicov kvôli bezpečnosti individuálne. Po pražskej jari sa novici už spoznali a stretávali v malých skupinách. Stretnutia s magistrom boli dvojtýždenné, celovíkendové. Na jednom stretnutí bola nosným programom duchovná obnova na druhom formácia saleziánska a rehol'ná. Ak boli noviciátske skupinky dve, magistrovi pomáhal pomocník, ktorí sa stretával so skupinkou týždenne a magister bol s ňou raz za mesiac. Neskôr sa raz, dva razy do roka skupinky stretli na duchovných cvičeniach spolu. Tu sa spoznali novici z jedného ročníka z celého Slovenska. Noviciát trval 18. mesiacov. Začínal v auguste a prvé sl'uby novici skladali po duchovných cvičeniach okolo sviatku dona Bosca.

Po noviciáte pokračovali vo formácii v skupinkách podľa ročníkov a dozrievania v povolání. Už počas noviciátu bývali novici spolu s profesmi v bytoch po saleziánoch, alebo na privátoch a tak sa zacvičovali do života v spoločenstve. Formačné stretnutia boli dvojtýždenné. Formátorom bol obyčajne jeden salezián, ktorý mal v zodpovednosti určitú formačnú etapu. Osobitnou formačnou

⁵³ Vo svojej knihe *Svetlo z podzemia* sa venuje problematike kresťanského samizdatu na Slovensku v rokoch 1969-1989.

⁵⁴ Tamtiež, strana 145.

etapou bola príprava ku kňazstvu. Počas formačných etáp saleziáni s dočasnými sľubmi robili tajne skúšky z filozofických a teologických disciplín. Popri zamestnaní alebo štúdiu na vysokej škole a apoštoláte, ktorý robili, bola skúška spravidla každý mesiac. Zhruba jednu teologickú disciplínu zvládol profes za jeden rok.

Po skončení teologických disciplín a podľa vyzretosti povolania sa pripravoval na kňazskú vysviacku. Kňazské vysviacky v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch boli najmä na Slovensku, ale aj v zahraničí – v Poľsku a NDR.

Mladí saleziáni apoštolovali v skupinkách chlapcov od 6 – 12 členov, pričom sa s jednou skupinkou stretli obyčajne raz za týždeň. Takto jeden profes mal v osobnom kontakte aj do päťdesiat chlapcov v týždennej starostlivosti. Stretnia sa spravidla robili striedavo na bytoch a v domoch chlapcov. Počas víkendov, pokiaľ nemali profesi vlastné formačné stretnutia, pripravovali stretnutia viacerých svojich skupiniek formou výletov, hrebeňoviek, duchovných cvičení alebo športových, najmä futbalových turnajov.

V týchto rokoch zohrali vo formácii SDB najdôležitejšiu úlohu títo saleziáni: magistri novicov Jozef Izakovič, Jozef Gánovský a Ján Zauška. Zodpovední za formáciu: Ján Beňo, don Ivan Gróf a don Jozef Šebo. Okrem nich pracovali vo formácii Miroslav Kysela, Vladimír Študent, Štefan Urban a ďalší.

4.3 Situácia saleziánov koncom osemdesiatych rokov

Koncom osemdesiatych rokov bolo v saleziánskej formácii v dvoch formačných skupinách asi šesťdesiat mladých saleziánov a novicov. Všetci sa pripravovali na tajný spôsob života a činnosti bez štruktúr a s obmedzenými vonkajšími prostriedkami. Pre väčšinu z nich bolo najväčšou satisfakciou prežívanie skutočného bratstva v malých komunitách s hlbokými medziosobnými vzťahmi ako aj zážitok opravdivých duchovných obrátení chlapcov, ktorým sa venovali. Predpokladali, že po niekoľkých rokoch v lepšom prípade desaťročiach činnosti ich chytia a odsúdia, ale táto perspektíva ich nejako zvlášť nelákala. Bola normálnou súčasťou vtedajšieho života.

Tak, ako sa postupne slabol štátny teror, narastala odvaha veriacich i tajných reholníkov. Mnohotisícové púte veriacich a mládeže do Levoče, manifestácia viery na Velehrade v roku 1985 a sviečková manifestácia v Bratislave na jar 1988, vyvolávali prekvapenie u predstaviteľov slabnúcej vládnucej ideológie a oslobodzoval veriacich od strachu, ktorý bol hlavným spojencom vlády totality.

V tomto období popri osvedčených duchovných programoch a akciách pre mládež (duchovné obnovy, duchovné cvičenia, výlety a púte), začali vznikať aj niektoré nové podujatia, napr. futbalový turnaj KAMA na regionálnej i celoslovenskej úrovni, duchovno-zábavný program pre chlapcov Bodka za prázdninami a iné. Je zaujímavé, že je o ne záujem ešte i dnes.

Treba podotknúť, že zmeny, ktoré nastali po páde komunizmu našli saleziánov svojim spôsobom nepripravených na „riadny“ spôsob života v komunitách a štruktúrach. Či a ako sa im pri budovaní novej reality po roku 1989 podarilo

využiť skúsenosti totality, to je už samostatný kapitola, ktorá si raz v budúcnosti azda zaslúži väčšiu pozornosť a odborné zhodnotenie.

Záver

V predložennom príspevku som sa pokúsil priblížiť niektoré fakty z bohatej histórie saleziánskeho diela na Slovensku v období totality.

Popri opise najdôležitejších udalostí spojených s prenasledovaním Cirkvi a rehol'ného života na Slovensku som sa pokúsil naznačiť, čo bolo asi príčinou neobyčajnej životaschopnosti saleziánskeho diela v podmienkach prenasledovania. Prečo saleziánske dielo v bývalom Československu prežilo obdobie totality s menšími stratami, ako v niektorých okolitých krajinách bývalého východného bloku, napriek tomu, že tu bolo prenasledovanie rehol'ného života tvrdsie ako napr. v Poľsku alebo Maďarsku a ako sme sa usilovali tajne a v skupinkách výchovne pôsobiť na mládež s ktorou sme sa pravidelne stretali.

Vzhl'adom na okolnosti prenasledovania a štýl života „v katakombách“, neexistujú z tohto obdobia kroniky saleziánskych domov, nevychádzal saleziánsky spravodaj a chýbajú aj iné, dnes bežné zdroje informácií o saleziánskom diele. Bol som preto odkázaný najmä na spomienky súčasníkov, cirkevných predstaviteľ'ov, saleziánov i laikov, ktoré vyšli po revolúcii knižne alebo sú k dispozícii v saleziánskom archíve v podobe rukopisov. Cennou pomocou boli aj *Ústavom pamäte národa* zverejnené zápisnice z vyšetrovaní a súdnych procesov.

Rozsudky, ako aj všetka dobová tlač, nesú pečať komunistickej ideológie a vykresľujú situáciu z hl'adiska pohľadu a vlastných cieľ'ov prenasledovateľ'ov cirkvi.

Vzhl'adom na dĺžku doby neslobody (40 rokov) ako aj na skutočnosť, že v jej polovici, v období tzv. „pražskej jari“, bola totalita prerušená niekoľkými slobodnými rokmi, existuje dnes už pomerne bohatá bibliografia, zachytávajúca jednotlivé udalosti a etapy boja štátnej moci proti katolíckej cirkvi.

Čo sa týka saleziánskej kongregácie, tu je písomných dokumentov skromnejšie.

Osobitnú zásluhu pre históriu saleziánskeho diela na Slovensku má náš bývalý provinciál don Ernest Macák, ktorý vydal niekoľko zväzkov vlastných spomienok najmä na prvé roky prenasledovania. Ako provinciál v rokoch 1993–1999 zhromaždil svedectvá od vyše 80 slovenských saleziánov z celého obdobia totality, ktoré sú súčasťou Archívu provinciálneho domu (APD) Slovenskej provincie SDB v Bratislave.

Som presvedčený, že popri nevyhnutných prejavoch ľudskej slabosti sa mnohí saleziáni na Slovensku v rokoch totality a v s'ťažných podmienkach, s ktorými často súviselo aj riziko väzenia, obetavo a zanietene usilovali v duchu dona Bosca o výchovu mladých a boli verní jeho charizme a saleziánskemu poslaniu. Toto ich osobné hrdinstvo pritiahlo pozornosť mladých, ale i Božie požehnanie, z ktorého žije saleziánske dielo na Slovensku i dnes.

Obsah

Úvod

1. Vznik a rozšírenie sal. diela na Slovensku (1924–1948)
 2. Saleziánska výchova počas nástupu komunizmu k moci a prvých otvorených prejavov prenasledovania Cirkvi (1948-1950)
 3. Roky najtvrdšieho prenasledovania (1950–1967)
 - 3.1. *Barbarská noc a jej dôsledky*
 - 3.2. *Osudy saleziánov v prvých rokoch po barbarskej noci*
 - 3.3. *Úsilie o sebazáchovu a prvé pokusy o saleziánsku výchovnú činnosť*
 4. „Pražská jar“ a pokusy o obnovenie saleziánskeho diela na Slovensku (1967–1970); proces „normalizácie“ a budovanie tajných výchovných štruktúr SDB (1970–1988)
 - 4.1 *Spoločenský a politický vývoj*
 - 4.2 *SDB v rokoch 1968 – 1985*
 - 4.2.1 Výchovná práca s mládežou
 - 4.2.2 Formácia saleziánskeho dorastu
- Záver

Pramene

- Beňo Ján Augustín, *Príspevok k histórii Saleziánskej spoločnosti na Slovensku*, Pre-stavky 1994 Archív provinciálneho domu (APD), Bratislava.
- Izakovič Jozef, *Pamäti – strojopis*, APD Bratislava, str.28
- Vagač Viliam, *Životopis strojopis napísaný v Trenčíne v roku 1961*, APD, Bratis-lava.
- Zauška Ján, *Spomienky na výchovné pôsobenie v totlite*, APD Bratislava.

Použitá literatúra

- Beňo Ján A., *Rehabilitácia*, Vydavateľstvo Rodina, Nitra 1991.
- Červeň Jozef, *Začiatky saleziánskeho diela na Slovensku. Diplomová práca*, Teolo-gický inštitút, Spišská Kapitula 1998.
- Đurica Milan S.: *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch ti-sícročí*, Lúč, Bratislava 2003.
- Hlinka Anton, *Sila slabých a slabosť silných*, SSV vo vydavateľstve Tatran, Bratis-lava 1990.
- Jedlicska Pavel, *Životopis Jána don Bosku*, Spolok Sv. Adalberta (Vojtecha)v Trnave, Uh. Skalica 1899.
- Korec, Ján Chryzostm, *Od barbarskej noci*, Lúč, Bratislava 1990.
- Kolektív autorov, *Vyznania a spomienky, don Ivan Gróf SDB*, Vydavateľstvo Via Trnava, 2007.
- Macák Ernest, *Zápisky spoza mreží*, Vydavateľstvo don Bosco, Bratislava 1996.
- Macák Ernest, *Dva roky v katakombách*, VDB, Bratislava 2000.

- Macák Ernest, *Diagnóza Blázon pre Krista*, VDB Bratislava 2004.
- Macák Ernest, *Utečenci pre Krista*, VDB Bratislava 2006.
- Mikloško František, *Nebudete ich môcť rozvrátiť. Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943–1989*, vydavateľstvo ARCHA, Bratislava 1991.
- Mitošinka Viliam, *Pamäti kňaza*, Lúč, Bratislava 1992.
- Radošínský Michal, *Don Titus „Vatikánsky špión?“*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2005.
- Rydlo. Jozef M. *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 - 1988*. Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda Rím 1989.
- Šimulčík Ján, *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969–1989*. Vydavateľstvo Michala Vaška Prešov 1997.
- Vaško Václav, *Neumlčená I,II. Kronika Katolíckej Cirkve v Československu po druhej svetovej válce*, Zvon, Praha 1990.
- Vnuk František, *Akcie K a R. Zásahy komunistického režimu proti reholiam v rokoch 1950–56*, RKCMBF UK, Bratislava 1995.